

1.3. Державне регулювання інвестиційної діяльності як передумова формування ефективної структури національної економіки

Свінцов О. М.,

*доктор економічних наук,
професор кафедри математики та економіки,*

Ворончак І. О.,

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри математики та економіки,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Структура та обсяг інвестицій є одним із найважливіших індикаторів поточного стану економіки України, а також перспектив її повоєнного відновлення та інноваційного розвитку. Відповідно, формування сприятливого інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів, залучення внутрішніх та іноземних інвестицій є перманентно важливим і актуальним завданням для національної економіки.

Інвестиції в економічній системі виконують три основні функції: по-перше, створюють умови для економічного зростання і якісного оновлення основного капіталу на мікро-, мезо- та макрорівні; по-друге, стимулюють прогресивні структурні зрушення в економіці, змінюючи її відтворювальні, галузеві та вартісні пропорції; по-третє, забезпечують імплементацію новітніх досягнень науково-технічного прогресу, зростання інноваційності та ефективності господарської діяльності на рівні окремого підприємства та національної економіки в цілому [3, с.23].

Економічна система завжди стоїть перед вибором: між орієнтирами інвестиційної стратегії, між виробництвом різних товарів та послуг, між різними технологіями виробництва тощо [6, с. 8]. Основним критерієм вибору є досягнення максимальної ефективності за умови задоволення потреб та бажань стейкхолдерів та суспільства в цілому. Одним з дієвих інструментів економічних перетворень та підвищення ефективності економіки країни є стимулювання інвестицій, що забезпечує розширене відтворення та покращення основних і оборотних фондів, розвиток людського капіталу, модернізацію та оновлення соціальної інфраструктури (закладів освіти, науки, охорони здоров'я, рекреації, культури, спорту); зростання частки інноваційно активних підприємств. Провідна роль у цьому процесі належить державі.

У вітчизняній економічній літературі дослідженню інвестиційних процесів приділяється значна увага. Проблеми інвестування, створення сприятливого інвестиційного клімату в національній економіці, ролі держави в інвестиційних процесах досліджують такі вчені, як В. В. Білик [1],

О. В. Гаврилюк [2], В. М. Геєць [3], Я. Д. Головка [4], І. В. Крючкова [10], Є. А. Стефанович [13], О. Б. Тарнавська [14], О. В. Яценко [16] та інші. Вказана економічна проблема відзначається особливою складністю та є багатогранною, низка важливих питань залишаються невирішеними і потребують подальшого вивчення. Тому важливо окреслити основні засади вибору оптимальної моделі державного регулювання інвестиційних процесів в національній економіці.

Очевидно, що активна участь держави в формуванні господарських відносин та функціонуванні ринкової економіки є суттєвою характеристикою сучасного типу суспільно-економічних відносин. Роль держави в економіці полягає у забезпеченні умов ефективної економічної діяльності приватного сектору. Економічні функції органів влади, які реалізуються за допомогою інструментів державного впливу [10, с. 299], доцільно об'єднати в три функції:

- законодавчу – передбачає розроблення системи економічних, соціальних та організаційно-господарських законів та підзаконних актів, що створюють умови для підвищення ефективності функціонування ринкової економіки;

- регуляторну – полягає в активній участі держави у вирішенні поточних проблем економічного розвитку країни та стимулюванні її економічного зростання;

- розподільчу – забезпечує справедливий розподіл доходів, а також ефективний розподіл економічних ресурсів і результатів праці в економіці.

Результативність виконання цих функцій державою, в першу чергу, залежить від формування оптимального механізму державного регулювання.

Механізм державного регулювання ринкової економіки найчастіше трактується як сукупність способів, заходів і методів організації економічних відносин, що застосовуються державою для стабілізації економічної та соціальної ситуації в країні, а також створення умов для покращення кількісних і якісних характеристик економічного розвитку [1, с. 172].

Важливим аспектом реалізації державного регулювання є інвестиційна політика, особливо через зростання / зміну ролі держави у регулюванні довгострокових капіталовкладень, а це визначає структурні зміни в економічному розвитку. Державне регулювання структурно-інвестиційних процесів повинно здійснюватися з врахуванням науково обґрунтованих принципів, зокрема системності та комплексності (механізм державного регулювання інвестиційних процесів повинен бути комплексом односпрямованих заходів, що забезпечують досягнення основної мети державного регуляторного впливу, як в короткостроковому, так і довгостроковому періодах); взаємоузгодженості (інструменти, що використовуються державою в

різних формах її регуляторного впливу на інвестиції не повинні суперечити один одному); довгостроковості та зорієнтованості на досягнення стратегічної мети регуляторного впливу (стимулювання стабільних темпів економічного зростання в країні); маневреності (можливість коригування основного стратегічного напрямку державного впливу на структурно-інвестиційні процеси, залежно від зміни політичних, соціальних, економічних та інших обставин) [1; 4; 9].

Структурно-інвестиційне регулювання економіки – це «... використання державою економічних, адміністративних і правових важелів на мікро- та макрорівнях у процесі внутрішньо- та міжгалузевого й територіального розподілу ресурсів, регулювання ринкових умов з метою створення нових галузей, стимулювання науково-технічного прогресу, модернізації промисловості і забезпечення економічного зростання» [8, с.511].

Основними формами регуляторного впливу, які доцільно використати для державного регулювання структурно-інвестиційних процесів, є:

- фіскальна, що передбачає цілеспрямований вплив урядових структур на розвиток економіки країни через накопичення і розподіл фондів державного бюджету, удосконалення податкової та митної системи;
- монетарна, в рамках якої центральний банк застосовує комплекс інструментів регулювання грошового обігу і ринку кредитних ресурсів;
- соціальна, що стосується задоволення актуальних суспільних потреб, створення умов для примноження національного людського капіталу;
- структурна, зорієнтована на перебудову господарського комплексу країни, підтримання оптимального галузевого і регіонального співвідношення його елементів;
- зовнішньоекономічна, пов'язана із забезпеченням конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарської діяльності на зовнішніх ринках, реалізацією протекціоністських заходів, регулюванням курсу національної валюти тощо.

Необхідність державного регулювання структурно-інвестиційних процесів, прийняття довгострокових програм є аксіомою у розвинутих ринкових країнах. Так, в Японії загальну стратегію науково-технічного прогресу формують чотири відомства, основні з яких – Рада і Агентство з науки. Схожі централізовані органи управління є у Франції і Німеччині [15, с. 35]. У країнах ЄС при плануванні використовують також окремі директивні показники. Наприклад, у Франції в чотирирічному індикативному плануванні показники виконання заходів, що фінансуються із бюджету, мають обов'язковий характер. У Японії рекомендації державних органів не є

директивними, але вони реалізуються фірмами, оскільки стимулюються системою пільг [11, с. 231].

Регулювання інвестиційних процесів спрямоване на створення в економіці сприятливого інвестиційного клімату. За результатами досліджень Торгової палати США для оцінки інвестиційного клімату в національній економіці та привабливості інвестиційних проєктів необхідно враховувати наступні критерії: стан внутрішнього ринку; географічне розміщення країни і наявність природних ресурсів; доступ до внутрішніх ринків; характеристики робочої сили (рівень зайнятості, кваліфікація, дисципліна праці); валютний ризик (непрогнозовані коливання національної валюти); відсутність обмежень для вивозу капіталу; рівень захисту інтелектуальної власності; торговельну політику (обмеження експорту та імпорту); державне регулювання, його гнучкість та оперативність реагування на ринкові зміни; особливості податкової системи; фактор політичної нестабільності; макроекономічну політику (прогнозованість і послідовність); розвиток ринкової інфраструктури [5].

Інвестиційний механізм в національній економіці визначається багатьма факторами, які впливають на структурно-інвестиційне регулювання економіки. На рис.1 представлена принципова модель механізму державного регулювання інвестиційної діяльності, згідно якої основними чинниками, що визначають величину інвестицій в національній економіці, є:

- структура і загальний рівень сукупного попиту;
- норма відсотка;
- гранична ефективність капіталу;
- загальний стан і механізм регулювання грошово-кредитної сфери;
- форми перетворення заощаджень у інвестиції;
- рівень розвитку галузей, що виробляють капітальні блага;
- динаміка та напрям структурної трансформації економіки.

На рис. 1 чинники інвестицій поділені на дві групи. Верхня група чинників впливає на зростання інвестицій за допомогою ринкового механізму, а нижня – безпосередньо залежить від діяльності держави. Одночасно рисунок демонструє взаємодію обох груп факторів – держава впливає на верхню групу чинників (зображено пунктирними лініями) для того, щоб ринок за допомогою конкурентного механізму сприяв нормалізації інвестиційних процесів.

Пропонована схема акцентує увагу на тому, що вплив держави на інвестиційний процес передбачає не лише безпосереднє залучення державних капіталовкладень, а, передусім, збільшення обсягу приватного та іноземного інвестування, а також покращення інвестиційного клімату.

Рис. 1 – Модель механізму державного регулювання інвестиційної діяльності

Пріоритетним є регулятивний вплив держави на економіку та інвестиційні процеси, який передбачає цілевстановлення й ідентифікацію системи заходів підтримки складових господарських систем, що є драйверами економічного розвитку. Ключовим завданням цього напрямку державного регулювання є максимізація соціально-економічної ефективності механізму ринку.

Серед короткострокових цілей, пов'язаних з вирішенням поточних економічних або соціальних проблем розвитку суспільства, можна виділити: оптимізацію відтворювальних пропорцій господарського комплексу; зростання частки окремих (перспективних) галузей в структурі валового внутрішнього продукту; подолання територіальних диспропорцій національної економіки; покращення соціальної структури.

Основні напрями державного структурно-інвестиційного регулювання можна окреслити таким переліком:

- обґрунтування основної секторальної структури економіки;
- запровадження стратегії економічного зростання з визначенням пріоритетних галузей;
- інвестиційна підтримка найбільш вагомих проєктів в масштабах національної економіки;
- стимулювання інноваційної діяльності [12].

Об'єктом регуляторного впливу держави в умовах структурно-інвестиційного регулювання є основні пропорції, що визначають національну економіку країни.

Методи впливу на формування структури національної економіки доцільно поділити на три групи: правові методи, методи прямого (адміністративні) та опосередкованого (економічні) впливу держави на об'єкти структурного регулювання.

Методи прямого впливу (дозвіл, примус, заборона) визначаються формою влади в державі. Поміж них варто виділити: пряму державну підтримку програм структурної перебудови економіки; протекціонізм щодо певних груп товарів і послуг; адміністративний вплив на ціноутворення в окремих, стратегічно важливих галузях тощо.

Засоби опосередкованого регуляторного впливу охоплюють: індикативне планування соціально-економічного розвитку; систему диференційованих податкових пільг; інвестиційні дотації та субсидії; покращення інвестиційного клімату шляхом створення спеціальних (вільних) економічних зон; пільгове кредитування; підтримку експорту пріоритетних видів продукції.

Традиційний інструментарій державної структурно-інвестиційної політики може поєднуватися з специфічними для кожної країни цілями і засобами, адекватними економічній кон'юнктурі та актуальним соціально-економічним проблемам.

Залежно від комбінування основних елементів механізму структурного регулювання на практиці розрізняють два його типи: активний (держава застосовує інструменти прямого та опосередкованого впливу) та пасивний (держава створює правову базу для ринкового саморегулювання структури економіки). Активний тип структурно-інвестиційного регулювання ґрунтується на широкому застосуванні владних важелів з метою прискорення прогресивних структурних зрушень. Застосування регуляторного механізму цього типу є обґрунтованим для країн з перехідною економікою, які відчувають вплив негативних чинників економічного та соціального розвитку.

Активний тип державного регуляторного впливу на структурно-інвестиційні процеси у вітчизняній економіці може бути реалізований через ринок держзамовлень та контрактів державних підприємств; бюджетні інвестиції у державний сектор економіки та проекти державно-приватного партнерства; фінансову підтримку впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій з відповідною структурною перебудовою депресивних економічних систем; цільові капіталовкладення в галузі вітчизняної економіки, здатні продукувати конкурентоспроможні на міжнародних ринках товари і послуги.

За таких умов доцільними є: розробка системи стратегічних та індикативних планів, програм і прогнозів, комплексних проєктів структурної трансформації ринків (товарних, трудових, фінансових, ресурсних тощо); податкове і кредитне стимулювання міжгалузевого переливу капіталу та ділової активності загалом; заохочення іноземних та вітчизняних інвестицій в пріоритетні галузі та регіони; оптимізація форм власності та механізмів управління державним сектором економіки.

Вибір пасивного типу регуляторного впливу держави дає змогу забезпечити сприятливі умови для реалізації механізму ринкової саморегуляції (вільна конкуренція, вільне переміщення капіталу між галузями і регіонами), активної дифузії досягнень науково-технічного прогресу, інтеграції вітчизняної економіки у систему міжнародних економічних відносин, еволюційної адаптації передових технологій менеджменту, маркетингу, соціальних відносин [6, с. 32]. Недоліком використання пасивного типу структурно-інвестиційного регулювання є неможливість оперативного реагування на кризові процеси та диспропорції на товарних ринках (пов'язані з незбалансованістю попиту і пропозиції), а також соціальні наслідки кризових тенденцій.

Загалом, державне регулювання інвестиційної діяльності, як чинник формування ефективної структури національної економіки, є доцільним за умови неефективності ринкових механізмів конкуренції, ціноутворення, переливу капіталу. Важливим в цьому процесі є творче переосмислення успішного зарубіжного досвіду державного регулювання структурної трансформації з урахуванням особливостей розвитку економічних систем.

Отже, вдосконалення структури національної економіки потребує аналізу динаміки структурних зрушень, які базуються на інвестиційних процесах. Економічне зростання національної економіки передбачає структурно-інвестиційне регулювання з боку держави, використання різних методів та врахування всіх чинників, що впливають на інвестиційний процес, а також національно-історичних особливостей розвитку кожної країни.

Список використаних джерел:

1. Білик В. В. Державне регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск №10. С. 172-176
2. Гаврилюк О. В. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України. *Фінанси України*. 2008. № 2. С.68-81.
3. Геєць В. М. Ринкова трансформація в 1991-2000 роках: здобутки, труднощі, уроки. *Вісник НАН України*. 2001. № 2. С.22-37.
4. Головка Я. Д. Вплив інвестицій на здійснення структурних зрушень в економіці України. *Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем*. Збірник наукових праць МННЦТіС. Випуск 3. 2002. С. 21-28.
5. Гомон М. В. Податкова політика держави у сфері стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності. *Вісник Миколаївського національного університету імені Сухомлинського*. № 12, 2016, С. 434-438.
6. Гонта О. І., Дубина М. В., Пілевич Д. С. Формування комплементарної інвестиційної політики України: виклики глобалізації та вимоги економічної безпеки : монографія. Чернівці : ЧДЕУ, 2013. 184 с.
7. Даниленко А. А. Актуальні питання прямих іноземних інвестицій до України з ЄС (у контексті розширення Євросоюзу на Схід). *Фінанси України*. 2008. № 1. С. 127-137.
8. *Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т. 1. Редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К. : Видавничий центр – Академія, 2000. 864 с.*
9. Калашнікова Ю. М. Основні проблеми державної інвестиційної політики України. *Стан та тенденції розвитку економіки, фінансів, обліку та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 4 листопада 2020 р.)*. Полтава: ЦФЕНД, 2020. 87 с.
10. Крючкова І. В., Попельнюхов Р. В. Теоретико-методологічні аспекти державного регулювання інвестиційної політики як важливого фактора економічного зростання. *Вісник ХНУ*. 2010. С. 298-301.
11. Мегер М. Прямі іноземні інвестиції та їхній вплив на регіональну економіку в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.5. С. 227-235.
12. *Стан інвестиційної діяльності в Україні*. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://surl.li/tnvis>
13. Стефанович Є. А. Інвестиційна діяльність як економічне явище. *Економіка та держава*. 2010. № 11. С. 60-64
14. Гарнавська О. Б. Особливості державного регулювання в умовах трансформації економіки України. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького*. 2016. Т. 18, № 2 (69). С. 230-233.
15. Шапошников К. С. Вплив інституційного середовища на інноваційний розвиток економіки регіону. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 29. С. 34-36.
16. Яценко О. В. Державне регулювання регіональної інвестиційної діяльності. *Modern Economics*. 2022. № 34(2022). С. 123-129.